

Ірина ЄРЕМСЬВА

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНИЙ КОНФЛІКТ У
СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ**

Розробка теоретичних основ міжнародного конфлікту є однією з фундаментальних проблем сучасної політичної науки. Головними акторами міжнародних відносин традиційно виступають держави, відносини між якими автоматично набувають політичного характеру. Таким чином, саме перед політологією стоїть задача розробки фундаментальних основ міжнародного конфлікту, які дозволять сформулювати комплексне бачення проблем конфліктності сучасного світу та шляхів її зменшення. Політологічний підхід заснований на характеристичі владних відносин, їх реалізації та трансформації. Міжнародний конфлікт за таких умов розглядається як боротьба за владу, ресурси та статуси різних акторів, які не задоволені існуючим становищем та прагнуть до зміни системи владних відносин. В межах політологічного підходу конфлікт традиційно розглядається в системі «перемога-поразка».

Основним науковим напрямком, що розробляє теорію міжнародного конфлікту є школа політичного реалізму, яка трактує конфлікт, як основу міжнародних відносин, що характеризується залученням різноманітних суб'єктів, які переслідують власні цілі, керуючись або національним інтересом (у випадку держави), або іншими задачами.

Сучасна політична конфліктологія набуває активного розвитку з 60-х рр. ХХ ст. на тлі зростання конфліктного середовища, спричиненого явищами деколонізації, національно-визвольної боротьби, протистоянням СРСР та США в ході «холодної війни» та іншими процесами світової політики. Все це стало підставою переосмислення існуючих теорій конфлікту та актуалізувало потребу пошуку нових технологій та методів вирішення конфліктів. На сьогодні теорія конфлікту є синтезом трьох наукових шкіл: позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера, конфліктної моделі суспільства німецького політолога Р. Дарендорфа та загальної теорії конфлікту К. Боулдінга. Перелічені теоретичні підходи об'єднують твердження, що конфлікти є об'єктивною реальністю усіх сфер сучасного політичного життя та не існує універсальних механізмів щодо їх припинення. Основним завданням людства є ефективне передбачення та управління конфліктами.

Зважаючи на неоднорідність політичних теорій конфлікту, визначення цього терміна теж не уніфіковане. Найпоширенішим є визначення Л. Козера, який вважає політичний конфлікт боротьбою за цінності та претензії на певний соціальний статус, владу, матеріальні та духовні блага, при цьому метою конфліктуючих сторін є нейтралізація, заподіяння шкоди або знищення суперника [2, с.10]. В широкому сенсі термін «міжнародний» конфлікт включає конфліктні відносини, конфліктні дії, кризу та збройний конфлікт.

Достатньо довго головними учасниками міжнародних відносин були держави, але політичні процеси другої половини ХХ ст. внесли свої корективи, змінивши традиційне трактування як поняття «міжнародні відносини», так і легітимності їхніх суб'єктів. Враховуючи подібні зміни, німецькі політологи Ф. Пфеч та К. Роулофф визначають міжнародні політичні конфлікти як зіткнення протилежних інтересів навколо національних інтересів (суверенітет, територія, джерела сили держави); конфлікт має бути тривалим у часі та мати достатній рівень інтенсивності між сторонами, що прагнуть реалізації власних завдань та перемоги у боротьбі за них. Принаймні одна сторона конфлікту має представляти організовану державу [4, с.7]. В наведеному визначенні зафіксовано важливі структурні компоненти міжнародного конфлікту, визначено його динамічні характеристики, виходячи із розуміння особливостей взаємодій акторів міжнародних відносин.

Політичний конфлікт виникає тоді, коли певні актори прагнуть до несумісних дій або виключному володінні однаковими ресурсами або політичним впливом. При цьому учасники конфлікту, незважаючи на різнополярні дії, можуть залишатися разом та мати спільні погляди на розвиток міжнародних відносин. Подібна ситуація на міжнародній арені спостерігалася у 2003 р., коли тривало обговорення початку воєнної операції в Ірані.

Розбіжності щодо доцільності початку війни спричинили кризу у відносинах між провідними західними країнами – США, Великобританія, Франція та ФРН. Розкол відбувся не лише на рівні ООН, але досить серйозні розбіжності відбулися між країнами-членами ЄС, які, перебуваючи в спільному інтеграційному об'єднанні, повинні виробляти спільну зовнішню політику та стратегію безпеки.

У сучасній політичній науці широке визнання отримало визначення американським ученим К. Райтом міжнародного конфлікту як «відносин між державами, що відбуваються на всіх рівнях та структура яких складається з таких стадій: усвідомлення несумісності; зростання напруги; тиску без застосування військової сили; війни» [3, с.35]. У вузькому сенсі конфлікт належить до ситуацій, в яких країни застосовують дії одна проти іншої.

Руйнування біполярної міжнародної системи та пов'язані із цим зміни у світовій політиці визначили низку пріоритетних напрямків щодо вивчення політичних конфліктів у міжнародних відносинах: поява нових держав; вивчення впливу терористичних рухів; проблеми інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів; роль недержавних акторів у еволюції конфліктів; вивчення наслідків краху біполярної системи та розробки моделей сучасного світового порядку. Закономірним для сучасної політичної науки є певна невизначеність щодо трактування терміна «політичний конфлікт» у міжнародних відносинах за нових умов світового розвитку.

Визначення міжнародного конфлікту, його природи та основних характеристик налічують численні варіанти в межах сучасних наукових підходів. Поняття міжнародний конфлікт одночасно набуває різних характеристик, із яких найбільш поширені: міжнародний спор; ситуація, що ескалує міжнародний спір; міжнародний збройний конфлікт або позначення ситуацій, основою яких виступають протиріччя між акторами міжнародних відносин. Американський дослідник А. Рапопорт зазначав, що створення загальної теорії політичного конфлікту малоімовірне через те, що поняття конфлікт включає явища, що мають кардинально відмінні характеристики та підпорядковуються різним принципам [1, р.70].

Тенденції розвитку сучасного глобалізованого світу дозволяють констатувати зменшення кількості класичних міжнародних конфліктів, натомість актуалізується проблема внутрішніх політичних конфліктів, що спровоковані зростанням сепаратизму, крайніми формами націоналізму та релігійного фундаменталізму, загрозами транснаціонального тероризму та міжнародної організованої злочинності. Водночас зростання активності міжнародного співтовариства в процесі глобалізації світової політики та економіки спричинило збільшення масштабів міжнародного втручання не лише в міждержавні, але й у внутрішні конфлікти, з метою запобігання їм, вирішення, сприяння постконфліктному будівництву. Отже, відбувається інтернаціоналізація внутрішніх конфліктів політичного характеру. Подібні конфлікти отримують міжнародний вимір у випадку їх безпосереднього впливу на стабільність міжнародної системи, реакції з боку інших міжнародних акторів або втручання з боку міжнародних організацій.

У зв'язку з цим деякі політологи (наприклад, К. Боулдінг, Р. Слайдер) не надають міжнародним конфліктам окремого визначення, вважаючи їх специфічною формою загальних процесів взаємодії між державами. Подібним чином оцінюються й надзвичайні події у політичному житті держав, які можуть впливати на зовнішнє становище, у тому числі громадянські заворушення й війни, державні перевороти та політичні заколоти, повстання [6, с. 229]. Прості інциденти, зокрема ізольовані випадки протистояння низької інтенсивності між переліченими вище суб'єктами конфлікту не кваліфікуються як міжнародний конфлікт.

Визначення міжнародного конфлікту часто переходить в практичну площину міжнародно-правового регулювання і тут виявляється проблема виокремлення юридичних та політичних аспектів міжнародних конфліктів. Жоден документ міжнародного права не надає визначення політичного міжнародного спор, тоді як дефініція «юридичні спори» розкрита достатньо детально. Наприклад, Статут Міжнародного суду ООН до спорів юридичного характеру відносить такі, що тлумачать договір, будь-яке питання міжнародного права, пов'язані з фактом порушення міжнародного зобов'язання або відшкодування за порушення міжнародного зобов'язання (п.2. ст. 36) [5].

Політичні конфлікти в системі міжнародних відносин традиційно вважаються найскладнішими через неоднозначність методів їх розв'язання. Водночас час перебіг юридичних міжнародних спорів (як приклад – територіальні конфлікти) часто залежить від політичної кон'юнктури, яка стає визначальним чинником вирішення конфлікту, тобто

юридичні засади вирішення конфлікту можуть підмінятися використанням фактору сили або іншими засобами впливу, що мають політичний характер. Так, міжнародні територіальні спори визначаються як юридичні, але зазнають значного впливу як міжнародної так і внутрішньої політики у процесі їх розв'язання.

Положення Статуту ООН дозволяють виділити дві категорії міжнародних політичних конфліктів: такі, що загрожують міжнародному миру та безпеці, і такі, що не мають ознак загрози [5]. Однак на практиці ООН не сформулювала загальних критеріїв для такої класифікації. Незважаючи на певну невизначеність, надання політичному конфлікту категорії спору, що загрожує міжнародному миру та безпеці, автоматично підвищує увагу світової громадськості та забезпечує участь органів ООН у процедурі вирішення конфлікту.

За умов реальної загрози миру та безпеці в регіоні і світі в цілому ООН звертається до операцій з примушення до миру (peace enforcement operations), які передбачають залучення міжнародних збройних сил, що мають дозвіл застосовувати військову техніку не тільки задля самооборони, але і за прямим призначенням: знищення військових об'єктів, збройних угруповань і т.п. Операції з примушення до миру потребують чіткої санкції Ради Безпеки ООН та застосовуються з метою відновлення миру та безпеки в ситуаціях, коли через загрозу миру Рада Безпеки приймає рішення щодо активних дій.

Отже, в політологічних дослідженнях відсутня єдина точка зору щодо визначення поняття «міжнародний політичний конфлікт». Багатоманітність трактувань визначається неоднозначним розумінням природи цього явища, що ускладнює визначення механізмів врегулювання конфліктів на рівні міжнародного співтовариства.

1. Rapoport Anatol. Conflict in man-made environment. Baltimore: Penguin Books, 1974. 272 p.
2. Боднар В. Теорія позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера. *Науковий збірник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2010. №14. С. 8–12.
3. Денисенко І. Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації. *Український соціум*. 2013. № 3. С. 32-43.
4. Пфеч Р. Ф. Глобальные конфликты формации. *International Politics*. 1998. № 3. С. 3–14.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
6. Українська криза і нові підходи до політики безпеки (глобальний, регіональний та національний виміри). Київ, 2015.

Дмитро КАЗНАЧЕСВ

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВІЙНИ)

Правове становище людини під час війни є одним з найголовніших питань у міжнародному праві і його вирішення є дуже важливим для можливої гуманізації самої війни. Очевидно, що в умовах відкритого протистояння під час воєнних дій ніхто не може нікому гарантувати життя, бо збройні сили однієї країни прагнуть фізично знищити збройні сили іншої держави, військові однієї армії вбивають військових супротивника.

Перші спроби розробити норми гуманітарного права під час збройних конфліктів були започатковані (дипломатичними) конференціями Паризької (1856), Женевської (1864), Петербурзької (1868), Брюссельської (1874), Гаазької (1899-1907 рр.) та Женевської конференцій (1949 і 1977 рр.) [1, с. 48].

Документи міжнародного права, прийняті на цих конференціях, становлять основу сучасного гуманітарного права в галузі прав людини та збройних конфліктів.

Як не дивно і парадоксально це лунає зараз, але одним із основних ініціаторів та творців гуманізації війни а також розробки законів та звичаїв війни була саме Росія. Йдеться про Гаазьку конвенцію про закони та звичаї війни, прийняту в 1899 році, а також II Гаазької конференції 1907 року, де були прийняті додаткові конвенції про закони та звичаї війни, які стали важливим кроком у виробленні кодексу поведінки воюючих сторін [2-